

שירי חיים לנסקי •

שירתו של חיים לנסקי מפליאה כמה בדעות. מליאה ראשונה היא שפתו. משודר זה, שהתגלגל במחנות סיביר, כותב שם שירים בשפה מן חשית בלתי שגרתית וכמעט לגמרי נקיה ממליצות. בבקשו כלי הבעה הלן לנסקי אצל לשון התלמוד, שהיא מדויקת ומוחשית יותר מלשון המקרא. על כן גמצא אצלו מלים משוטות ו"בלתי פיוטיות" כגון: עשרא לפוסף, מרען, על דא קא בוכה הינשוף, גלוסקאות וכלי מילת, טפיסין, אליבא ריקנא וכיו"ב לנסקי לא נרתע מלקרוא לדברים בשמם, וזה אחד הגורמים המקנים תוקף לשי רתו. מזכור נא שבשפה זו, המוחשית, הדייקנית, המשוטה, השתמש לנסקי בשירים לריים, שכיכול המליצה יפה להם, אך הוא הרגיש כי מליצות מיתונ את השירה ועושות אותו לגל של מלים בלבד.

וחשוב מן השמוש במלים קונקרסיות בכלל, הוא השמוש בדמויים מן חשיים, שהם מחיים את השיר ומקנים לו משמעות ועצמה. נראה נא, מבחינתו בלבד, כמה מדמויו של לנסקי: "כמו חותם לכה תלויה השמש", "שקיה ניסן יוצקת מיץ סלקים", "בוקר חורף חרף כנהול / כצצנת צלולה תבלי", "הגשם נצנץ בלבה דקי", "נצבו הבן בסדר אותיותיך / כנבורי אשור מרובצי זקן", עם זאת יש שהוא מגדיש את הסאה בדמוי בגן: "ענן מלבך שקט בתכלת / כמון על פי נפטרי, או בדמותו את הדשא הראשון לשלוש שעות בוגרת".

כשם ששפתו ודמויו מקוריים ומיוחדים לו, כן גם חרוזיו אינם שרתיים, וכמעט בכל בית צפוי לקורא חידוש, אם מבחינת הדמוי ואם מבחינת החרוז ועל כן אין קריאת השירים הרבים האלה מעייפת או משעממת מלבד כשהנו הגדול ודאי פעל גם ניתוקו של לנסקי מהשפה החיה להברחה להיות מקורי, יוצר יש מאין, הוא משתמש באסוננסים בלא שדה, אך בטעם רב, ואינו מגדיש את הסאה אך עיקר אמנותו בתחום החרוזים הם התרחים המורכבים כגון: "אסרו תג / אי זרוחה", "בקונין / בקר גין", "מלטינה / בעל דינה / הבלטי נעי, ועוד.

יסוד חשוב ביותר בשירתו היא המוסיקליות המופלאה של שלונו. מול מאוד כוחו של לנסקי באנומטופיה ובאלטרציה בית כמו: "מעריב היום על האגם / הדגה ירדה לנום בעומק / כבר שבתו עופות מלהגם / מה עטם ברשרושו הגומא", לא רק מתאר את החוויה אלא אף משמיע אותה. וכמוהו שורות מפליאות: "ציל צליל, ציל צליל, שלבורק בעבוע", "צלל זוכית כוסות הסדר / מה עגום בהגון / זה צלצול פעמון דין סתר / שוב לא לי לאחוז", "ספונים סככי הגן העזוב / טחב סתו / במשעולים מחול על זהבי", "לילות לילך, לילות לילך / רחם זלף, לא לי, לא לך" ועוד הרבה הרבה.

עם כל חושו העצום ללשון, לא הרגיש לנסקי כי שמוש באידישויים הוא צורם ביותר בשירה עברית כשירתו. גמצא אצלו בטוים כמו: "ריקים הרחובות, לא לראות כלב חיי", "שבת קודש, אפשר לתאר!". שמושים כאלה צורמים ביותר מפני שהם תרגום מלשון אחרת, ופחות מהם צורם בטוי אידישא כשהוא מובא כמות שהוא, לא מתורגם.

ענין לעצמם קובעים שינויי הגירסה במהדורה שלפנינו — מהדורת גורד' זנסקי. המהדיר כותב בתקומה שהוא השוה את הנוסח שבכתב, היינו מתכתב שירי לנסקי שהובאו בספר זה, למהדורת קריב, "הענין הגדוע", בה הוסיף חלק מהשירים המובאים בספרנו הגדון. גרזונסקי כותב כי נתגלו הבדלים במלים ובשורות, וכנראה כמה מן השנויים שבדפוס עשו יד עורכים. כיון שלא נשארו כתבי היד של השירים שנדפסו (במהדורת קריב), בחר המהדיר לדבריו, בנוסח שנראה לו משובח ביותר.

* מעבר נהר הלתי", שירים חדשים מאת חיים לנסקי, הוצאת עם עובד, תש"ד.

"לא להקחיר אני רצה אלא להביא לךם בשירה,

ולתהיר אף הקורים,

ולתהיר לךבי האטונה —

כי יקטו את הקאיהם שני,

ישבו לטוב ויתבוננו

קל-עוד שפת-השיר." (שלמה מולכו, עמ' 215)

בלבובה של שירת א. גלאנץ-לעיעלעס מוסברת כאמור על דרך המשם, הרמו, הדרש והסוד. מחמת צמצומה המלוטש לא הסכה עוד להיות נחלת רבים. הישגיה הבולטים היונו דור של סופרים ומשוררים והוליו ממשכים. דברו הקורא לבאולה, נקבע בזכרונו של העם, לא רק בגלל דרמות הגאולה שלו: יאשר למלין ושלמה מילכו, שהוגשו עתה לקורא העברי בתרגומו המצויין של שמשון מלצר, אלא בגלל ראייתו הנוקבת את הענפים הערומים על האילן השחור על שפת ההודסון. ואם דברו של לעיעלעס נתון בסגור סמלים, תבין ותודע ותקשיב לוד קתו הפורצת משורות ליריות המדוברות על ההודסון הבוער באור צחור של שמש מרס והמשורר מוסיף:

"הגה יקטף אילן שחר

על ענפיו הקראים." (על שפת ההודסון, עמ' 57)

כי ספרו א. ייד אוימן ימ' (1946) כדברי דב סדן בהקדמה לשירים והזיונות — קובע כמה וכמה מנושאי הספר בכלל ביטוי התגובה העזים ביותר, שעלו ובקעו בימי טבח עמנו, שכמותו כטבת האנושות. כי דוק ותמצא: הסתכלות הנוקבת של לעיעלעס במהלכו של הזור היהודי בניריווק היא אכורית ואינה יודעת רחמים. הפחדים החבויים של דורו, חבויים בשיריו, מסותיו, ואם שלמה מולכו מתרים נגד אמונה של לב ללא עינים — כך גם משוררו גלאנץ-לעיעלעס. ואם לשום איש לאיאכפת על מה חושב יהודי בחצות במרומי מגרד השחקים של ניר יורק, איכפת לו למשורר הלילה האבל והאמל של דורו, כי הלילה הניריווקי היהודי הוא אטום וחתום וסתום נחמה; כי לו למשורר איכפת חשבונו עם זמנו, תקופתו, מאורעותיו המזעזעים. השגתו היא אחרת מזו של ההלך הסתמי היהודי בחצות ניריווק. אין הוא גונז את אבלו. אין הוא מחסה על יגונו.

יש בדבריו מן הפולמוס הסוער והמסעיר, כי ידיעתו את חיי העם אינה קלושה, הוא לן באהלי תורתו ותחומיו החמריים, הוא מכיר את מעגליהם, את גניהם, ושוב: על הגרמו והמפורש. גדוש חכמה הוא לעיעלעס. אינטלקט הטובל בליריקה מעודנת וכן להיפך. לא שלטון השכל ולא שלטון הלב, כי אם מויגה המחבבת עליך את עולם של השניים, הכובש אותך לניגונם הממוג, הפלאי ביאליק אמר על כינוס הרוח: "יש הכרח נמרץ לעשות קיבוצ גלויות דוחני ולכנס את כל היצירות שיצר הרוח העברי במשך כל דורות הגלות. אבל לא כינוס סתם, מכל הבא ליד, אלא כינוס של בחירה וברירה." (על כינוס הרוח, 1926, "דברים בעל-פה", ספר ראשון, עמ' ס"ד).

מפני שאראפטר לכנס את הכל כמו שהוא, יש צורך להוציא את הבר מן התבן, את הדברים שנוצרו לא רק לצורך זמנם ושעתם אלא את החיוניים שבהם, שיש להם ערך נצחי לדורות. מבחינה זו יישר כוח למוסד ביאליק, על הגישו לקורא העברי את לעיעלעס במסגרת קיבוצ גלויות רוחני.

י. ה. בילצקי

ניר" בע"מ
מוסד כספי להתישבות העובדת
החון הנפוע עם חרובות - 1.526.000 ל"י

תל-אביב, שדי דוטשילד 28 א'
טלפון 64423/24 ת.ד. 1294

חיזונים ולציר. גולדקורן עזב את הישיבה והתחיל מתכונן לכתיבת בגרות בגימנסיה. גוטליב, שהיה מבקר תכופות בעיר, הורחך אותו בלימודיו ואף הורה לו את היסודות הראשונים בציור. לבסוף נסע ב־1928 לבריטל, שם נתקבל לאקדמיה המלכותית לאמנות, בה למד שנה אחת. כיוון שאקדמיה זו נראתה לו קונסרבטיבית מדי, החליט לעבור לאקדמיה באנטוורפן (1929), שהייתה חופשית יותר; שם למד ארבע שנים בהדרכת הצייר אוכטומר. אך מתוך חוש טבעי חיפש את דרכו האישית בציור. בשנת 1938 סידר את תערוכת-היחיד הראשונה שלו, שעשתה רושם בחוגי הבקורת וחובבי-אמנות, שעמדו מיד על טיבו וגילו בו יסודות האסכולה הפריסאית, בלי להכיר אותה מקרוב ובלי לבקר בעיר מעטירה זו. עם פרוץ מלחמת-העולם ברח לפריס, שם גויס לצבא. עם כניעת צרפת נבלא במחנה. ממנו השתחרר אחר כמה שבועות בזכות שורת תמינות-גואש על נושא „שיר השירים“, שהראה למור נים על המחנה. הוא הגיע לליאון, הציג שם את התמונות, ומן הפדיון התפרנס שנה תמימה. היה חבר המחתרת הצרפתית. אחר השיחרור התישב בפריס; ב־1946 סידר תערוכת-יחיד בגלריה מאי ותערוכה אחרת ב־1951. מאז הוא משתתף בסאלונים האמנותיים הגודעים של פריס.

לכאורה אפשר להניח, שקיימת סתירה בין שני סוגי ציור, הפיגורטיבי והמופשט, שהאמן הציג בתערוכה הזאת. אך הסתירה היא למראית-עין, מכיון שקיימת מעין השלמה טבעית בין שתי תפיסות ציור אלה. אמת, בציור הפיגורטיבי בולטים כמה יסודות, המאפיינים את ציורו: השליטה ברישום, משכר-מכחול מכוונים למטרה מחברת מוגדרת מבחינה אנושית ואמנותית, מיגוון תכליתי בתואם מלא עם עולם הרגשות של הצייר, כי ציורו זה של גולדקורן הוא אנושי מאוד, דבר הבולט כמעט בכל אחד ממוצגיו הפיגורטיביים, אם במיחברים חפשיים או דמויות אדם ואם בטבע דומם. המתח הפנימי שבין משכר-צבע רישומיים להגדרת הצורות ובין הולכת-מכחול לעיצוב המיגווני של המישטחים מכוון תמיד להבלטת עולם דימויים, הבאים לסמל את האנושי ביסודו ובריגושו הראשוניים. הצייר מדגיש את הצורות במשכר-מכחול חמורם, אך מרכז אותם במתחי מיגוון, כדי להבליט בכל מיחבר את הרגש האנושי, העמוק שהוא הוגה לגבי הבריאה בכללה. כל מיחברים פיגורטיביים אלה, שלא ציירו לפי דוגמנים אלא תמיד לפי הזכרון, משמשים לו כעין פורקן לחוויות העולם המוחשי. אולם ציור פיגורטיבי זה לא סיפק אותו מכיון שלא נתן לו את מלוא ההרגשה של חופש הבעה. כך, איפוא, שאף להשתחרר מן הויקה לעולם המוחשי, ולתת חופש לדמינו היצור, כדי להגיע ככל האפשר לגקודה האבסולוטית בעיצוב הבד הציורי. ובמידה מסוימת הוא השיג זאת בבדים המופשטים, כשכל כוונתו היתה לעצב גופי-צורות מוגדרות בכח המכחול הרישומי בתוך החלל של מישטח המיגוון. מיחברים אלה, אף, כי נעדרים משמעות מציאותית, הם צעד קדימה למבע החוויה האישית מבחינת העיצוב הציורי האבסולוטי. כאן חופשי הוא לפעול בהתאם לעולם הרגשותו לגבי הקוסמוס בכללו. שכן הבעיה היסודית בבדים אלו אינה התחושה האנושית, אלא התחויה בעולם הטרנסצנדנטלי של צורות חיים נטולות משמעות מוחשית. במיחברים אלה מורגשת רצינות הגישה, המבליטה לא רק את ערכיו הפלסטיים של הבד אלא קודם כל את אישיותו של האמן. שכן אם המיחברים הפיגורטיביים איפיינו את עולם הרגשות האנושיים, את השתתפותו של הצייר באירועי החיים המציאותיים, מגלים מיחברים מופשטים אלה את עולמו הנפשי התת-תודעתי של האמן, המחפש לו בצורות אלה מבע לרגשות קוסמיים באמצעי ציור אבסולוטיים לאין ערוך. העובדה שמיחברים מופשטים אלה מצטיינים בגרות התפיסה ובעיצוב כה מושלם, מוכיחה שיש כאן כורח נפשי עמוק שכפה על הצייר להתבטא במלוא העצמה באותו שלל צורות ומיגוונים בתוך חלל הבד, כפי שזה נתגלה בבדים מופשטים אלה.

ג. ט.

אכן, אחר השואת השירים המופיעים בשתי המהדורות נמצא כי בדרך כלל עדיפה גרסה אחרונה שבמהדורת גרודונסקי. הוא העדיף גרסאות המתאימות יותר למשקל השיר, לתרזו, ואף היטיב לבחור בגרסה העדיפה יותר כבחירת ערכה הפיזי הכללי. למשל, במהדורתנו מופיע: „כמו חותם לכה תלויה השמש“, בעוד שאצל קריב: „וכנטל חותם סז תלויה השמש“. כיוצא בזה מצאנו שוני גרסה חשובים ששמחנו עליהם, כי הם סלקו אדיבנות מן השירים בצורתם הקודמת.

לעומת זאת, יש שגרסת קריב עדיפה, כגון: „עוד פגע — הב! תלאה — י'חה! / ולא אשאל עוד מהיכן / אני מוכן, מוכן, מוכן“. שורה אחרונה זו היא אפיינית עד מאוד ללנסקי. מבחינת צורתה נמצא כמותה בסופי שירים אחרים שלו — „הן אשם אני, אשם, אשם!“, (זה ברי, ברי, ברי), ובתבנה — כבעיה היא קבלת הדיון, תכונה אפיינית מאוד להרבה משירי לנסקי. והנה, בחר גרודונסקי בשורה קטועה, שאינה הולמת כלל את רוח השיר ולא את טיבו לנסקי בכלל; לפי גרסתנו השורה היא „אני מוכן“. בין אם המשורר קבע שורה זו, ובין אם הכריע בזה המהדיר — תבל על השיר שקולקל, מה שבחכרנו שיר זה ממהדורות קודמות, וצד היה לראותו בצורתו החודשה. עריכת הספר לוקה בכמה לקווים טכניים שיש לשים לב אליהם במהירות באות. השירים מנוקדים בניקוד חסר, הצורם את העין בהרבה מקרים. ניקוד זה יפה ל„אומר“, אך לא לספר שירה. ניקוד כזה מעיד על הונחה שהוצאה אינה חשודה בה לגבי שירת לנסקי, וחבל שלא הוקפד בזה. מפתח השירים עשוי בצורה בלתי שמושית. לא די שהשירים אינם ערוכים לפי איב של שמם יאל שורתם הראשונה, אף הם מובאים אפילו בטור בזה מתחת לזה, אלא בשורות רגילות, וזה מקשה מאוד למצוא את השיר המבוקש. בעמוד 200 בניקוד „יאחזו בחית צרויה, וכן אצל קריב עמ' 90. יש לנקד, כפי שמסתבר מן השיר עצמו, בחית פתוחה, כי זה נחרז עם „אחת“, ונזכור גם שגם המבטא האסכנזי יכול להשפיע בתודעתו של לנסקי, שכתב כמה משיריו במבטא זה. מדוע בטור כמו „בדיל הדלי אינו מוסבר בהערות? מדוע לא הובאה תמונה של לנסקי במהדורה זו? ומדוע לא הוצאו יחד כל שירי לנסקי המצויים בארץ? מחכים אנו למהדורה שתכלול את כל שירי משורר חשוב זה, שיום הנוצת ספר שיריו הוא יום תג לכל מי שטועם טעם בשירה עברית טובה.

משה הנעמי

גולדקורן (לביקורו בארץ)

ביקר אצלנו בחודשים האחרונים אחד הציירים היהודיים החיים זה שנים בפריס העובדים שם זה עשרות שנים; תערוכתו (ביתן האמנים, תלאביב) הייתה ללא ספק אחת המופעים האמנותיים הכעניינים; גולדקורן הוא צייר בעל שיעור-קומה, שהציור הוא טבעו וביטוי אישיותו. הוא עושה את דרכו הציורית בבסחון ובידע רב. אין בציוריו מקריות ולא הסוואה כלשהי, מכיון שהליטתו באמצעי ביצוע היא הקובעת את טיב בדי, אם הפיגורליים ואם המופשטים. זהו אמן מבוגר, שהציור הוא חלק של חייו ושל עולמו הנפשי והפיזי. בכל עבודות אלה בולטת אישיותו הציורית, המוכיחה על עצמות הגדרת האבנטיית, אם בנוגע לעולם המושאים הריאליים ואם בנוגע לעולם העיצוב הטיפסטי. הוא צמח מתוך האסכולה הפריסאית, אך ידע, בכוח חזותו האישית יצב עולם של דימויים וסמלים, המאפיינים את ציוריו.

הוא נולד ב־1908 בסאלובריץ, אך היה תושב באַנדוין; הוא בן למשפחה היסדית, מחסידי גור; קיבל חינוך מסורתי ב„חדר“ וכישיבה של באַנדוין. כראיית ילדותו נמשך לציור; היה מצטייר ומתקין קישוטים לסוכה וכדומה. כשהצייר היהודי-פולני, הנריק גוטליב, ראה תמונה שלו על נושא „יהודי ובידו צירובי, השפיע על הנער, שהיה אז כבן חמש-עשרה, להתמכר ללימודים